

Mario Lukinović

P R A V N A I N F O R M A T I K A

Pravni fakultet univerziteta Union, Beograd
Akademska misao
Beograd, 2021.

Prof. dr Mario Lukinović

PRAVNA INFORMATIKA

Recenzenti

Prof. dr Nebojša Mrđa, Fakultet političkih nauka

Prof. dr Ana Galjak, Fakultet za poslovne studije i pravo

Prof. dr Darko Trifunović, Institut za nacionalnu i međunarodnu bezbednost

Izdavači

Pravni fakultet univerziteta UNION, Beograd

AKADEMSKA MISAO, Beograd

Dizajn korice

Blažo Bojić, dizajner

Štampa

Akademski misao, Beograd

Tiraž

300 primeraka

ISBN

978-86-7952-051-7

978-86-7466-863-4 (AM)

NAPOMENA: Fotokopiranje ili umnožavanje na bilo koji način ili ponovno objavljivanje ove knjige u celini ili u delovima - nije dozvoljeno bez saglasnosti i pismenog odobrenja izdavača.

S A D R Ź A J

Uvod	1
1. Kibernetika, informatika i informatičko društvo	4
1.1. Informacioni sistemi	7
1.2. Pravosudni informacioni sistemi.....	10
2. Pravna informatika.....	18
2.1. Primena pravne informatike u javnoj upravi	23
3. Istorija računara (kompjutera)	25
4. Pojam i razvoj Interneta.....	32
4.1. Internet u Republici Srbiji.....	40
5. Struktura upravljanja Internetom	41
6. Internet domeni.....	46
6.1. Internet domeni i povreda žigom zaštićene oznake	52
6.2. Sporovi povodom registracije naziva internet domena.....	56
6.3. Povreda prava internet domena u Republici Srbiji	61
6.4. Sajberskvoting.....	63
6.5 . Sajberskvoting domena u zemljama Evropske Unije	68
6.6 Nedoželjena upotreba metatagova.....	69
6.7 Protivpravna upotreba ključnih reči.....	72
7. Računarske mreže.....	77
7.1.Skrivene mreže: Dark veb i Dip veb.....	79
7.1.1. Dip veb (Deep web)	80

7.1.2. Dark veb	83
8. Zloupotrebe informacionih tehnologija - Visokotehnoški kriminal	87
8.1. Krivična dela visokotehnoškog kriminala	93
8.2. Pravna regulativa visokotehnoškog kriminala u pravu Republike Srbije	96
8.2.1. Krivična dela protiv računara i računarskih sistema u užem smislu	103
8.2.2. Krivična dela protiv autorskih i srodnih prava.....	104
8.2.3. Dela rasističke i ksenofobične prirode	106
8.2.4. Vršnjačko nasilje	108
8.2.5. Dečja pornografija.....	110
8.2.6. Računarske prevare	113
9. Povreda prava na Internetu	124
9.1. Zaštita intelektualne svojine	124
9.2. Sloboda izražavanja	126
9.3. Oporezivanje	128
9.4. Zaštita potrošača	128
10. Informacione tehnologije i autorska prava	130
10. 1. Kopileft licence i otvoreni kod	137
10. 2. Krivotvorenje i piraterija na Internetu	139
10.3. Odgovornost vlasnika servera u prenosu informacija za povredu prava intelektualne svojine na Internetu	151
10.4. Odgovornost provajdera u prenosu informacija za povredu prava intelektualne svojine na Internetu	152

11. Elektronska uprava	155
11.1. Elektronska uprava u Republici Srbiji	159
11.2. Zakonski okvir elektronske uprave	161
11.3. Elektronske javne nabavke	169
12. Elektronsko poslovanje.....	172
12.1. Pravno regulisanje e-trgovine	177
12.2. Elektronski potpis	180
12.2.1. Kvalifikovani elektronski potpis	183
12.2.2. Elektronski potpis – pravni aspekti	184
12.3. Zaključivanje ugovara na daljinu.....	189
13. Kriptovalute, blokčejn i bitkoin	196
13.1. Bitkoin.....	203
13.2. Blokčejn	206
LITERATURA	211

UVOD

Iako je već nakon II svetskog rata gotovo polovina radne snage bila angažovana u sektoru usluga (Informacije), tek sa pojavom jeftinog personalnog računara (Personal computer-PC) i povezivanjem u svetsku mrežu, spoznaja o informacionom društvu se raširila globalno.

Globalno širenje informacionih i komunikacionih tehnologija razvija se oko standarda postavljenih u razvoju Interneta¹, medija preko koga se odvijaju mnoge društvene promene. Onako kako su geografska otkrića i pomorska putovanja u srednjem veku revolucionarno uticala na širenje i ubrzavanje privrednih tokova, tako sada globalna računarska mreža Internet, podstiče dalji razvoj globalnog tržišta i stvara novu globalnu ekonomiju².

Zahvaljujući ogromnoj moći kompjutera u memorisanju i brznoj obradi velikog broja podataka, automatizovani informacioni sistemi postaju sve brojniji i gotovo nezamenjivi deo celokupnog društvenog života na svim nivoima. Od proizvodnje, prometa, vršenja usluga pa do nacionalne odbrane i bezbednosti u najširem smislu.

¹ Iako poslednja dostupna izdanja Pravopisa srpskog jezika (Matiice srpske, Novi Sad, 2017.) i Pravopisni rečnik srpskog jezika (M. Šipka, Prometej, Novi Sad, 2010.) upućuju na to da se reč Internet piše malim slovima jer se ne radi o vlastitoj imenici, u našem radu korišćemo veliko slovo. Informatička zajednica smatra da je u pitanju imenica koja se odnosi na tačno određenu mrežu, koja je jedna i jedinstvena: „globalna svetska računarska mreža“. U početku su svi autori koristili veliko slovo, dok je kasnije došlo do navedene podele, koja je vidljiva i u popisu literature.

² V. Pantovic, D. Starčević, Informaciono društvo i digitalna ekonomija, Fakultet organizacionih nauka, Beograd, 2002.

Uz sve prednosti i ogromne koristi čovečanstvu, kompjuter je istovremeno i sredstvo zloupotrebe nesavesnih pojedinaca i organizacija. U svremenom društvu većina ljudi ostavlja informacioni trag svoje komunikacije sa nekim državnim organima (socijalnim, obrazovnim...) ili nedržavnim organizacijama (bankama, turističkim agencijama...). Pre upotrebe kompjutera i informacionih sistema, uspostavljanje veze između pojedinih podataka bilo je teško izvodljivo. Pronalaženje i upoređivanje papirnih dosijea predstavljalo i tehnički i fizički problem. Često je vreme potrebno za obavljanje nekih od operacija umanjivalo upotrebnu vrednost informacija. Danas informatička tehnologija omogućava trenutnu i potpunu obradu informacija (integralnu obradu podataka). Značaj automatski obrađenih podataka nije samo u brzini izvođenja zadatih operacija, već u mogućnosti integrisanja obrađenih podataka, koji nastaju iz različitih izvora.³

Zaštita podataka do skoro je asocijala na vojne, državne i policijske tajne, situacija se međutim promenila, zaštita podataka postala je bitan element u svim segmentima života. Bankarske transakcije, lekarski pregledi (u telemedicini se konsultacije o dijagnozi između lekara takođe obavljaju elektronskim putem), baze podataka o studentima na fakultetima i u mnogim drugim ustanovama, sadrže brojne informacije koje zahtevaju visok stepen zaštite, jer neautorizovan pristup ili njihovo upotreba van striktno propisanih zakonodavnih odredbi mogu dovesti do mnogobrojnih zloupotreba.

Čak i sam Internet najveću prepreku u svom impresivno brzom razvoju ima u strahu korisnika od napada na njihovu privatnost. Lična informacija je dragocena posebno u eri e-poslovanja, mnoge kompanije koje se bave e-

³ S. Lilić, Pravna Informatika: uvod u primenu informatike u pravu, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, str. 64.

poslovanjem sakupljaju velike količine informacija o potrošačima (putem *clickstream monitoringa*) koji otkrivaju podatke o interesovanjima korisnika.

Internet kao medij nudi velike mogućnosti novih razvoja novih poslovnih odnosa, pružajući mogućnost eliminisanja problema vremenske razlike, geografske udaljenosti i mnogih drugih faktora koji su do sada za neke bili faktor poslovne diskriminiranosti.⁴ Klasična trgovina zahteva velika ulaganja u infrastrukturu, prostor, zaposlene i prateću opremu, međutim postavljajući vaš proizvod na Internet omogućavate ostalim korisnicima Interneta da se upoznaju sa proizvodom iako su stotinama ili hiljadama kilometara daleko. Pojavom virtualnih prodavnica na Internetu, stvoreno je novo *onlajn* tržište koje ne poznaje klasične granice. Velike i uspešne kompanije koje su nastajale godinama, sada za konkurente imaju tek pokrenute male firme koje svoje poslovanje baziraju nastupom na Internetu, ranije to ne bi bilo moguće, a danas tehnologija omogućava i malima da se takmiče sa velikima.

Informacione tehnologije pored fantastičnih pogodnosti koje pružaju razvijaju i visok nivo zavisnosti od umreženih sistema. Računari u sve većoj meri upravljaju našim životima, od bankovnih računa preko upravljanja vozilima do međusobne komunikacije ili komunikacije sa državom.⁵ Zadatak prava je složeniji nego ikada pre, ono treba da apsorbuje gotovo svakodnevne tehničke promene i ponudi normativne iskaze koji će formirati koherentnu i funkcionalnu strukturu sposobnu da bude adekvatan faktor regulacije.

⁴ G. Milovanović, M. Sitarski, M. Petrović, N. Golčevski, S. Barišić, T. Milovanović, *Mreža u razvoju*, Beogradska otvorena škola, Beograd, 2005.

⁵ M. Glenny, *How Hackers Became the New Mafia*, Vintage Books, 2012, str. 7.